

till Evert Taubes "Stockholmsvår", för att nämna några exempel. Under slutet av 90-talet gavs ytterligare tre skivor ut, vilka har karaktär av samlingsalbum. Olle Adolphson avled 2004.

Isammanfattningen skriver författaren att Adolphsons diktning kännetecknas av en längtan efter samhörighet och kärlek jämte helhet i tillvaron. De tidiga texterna är ljusa, med förhoppningsfulla budskap, medan de senare kännetecknas av en mognare stil där konstnärens livserfarenhet mer präglar innehållet. Ulmert menar att generellt är en av visans stora uppgifter att kommunicera. När det gäller specifikt Olle Adolphsons lyriska produktion tolkar jag Ulmert som att hon menar att hans texter förvisso karaktäriseras av en längtan efter gemenskap, men de befäster inte automatiskt dylika redan inarbetade sociala koder. Det är först när texten, tonerna och rytmiken kombineras som kommunikation föds och kan interagera mellan trubadur och åhörare, dvs. mellan sändare och mottagare.

Charlotte Ulmerts avhandling är relativt voluminös men hanterlig. Den innehåller facktermer som tillhör både det litteraturvetenskapliga och musikvetenskapliga området, men för en lekman ter sig nog inte boken alltför svårtillgänglig. Avhandlingen är på intet sätt populistisk, även om den behandlar en populär företeelse, nämligen visan. Mellan raderna märker man att författaren har ett gott öga till Adolphsons lyrik, men hon lyckas ändå hålla en viss distans boken igenom. Resultatet blir på det hela tillfredsställande objektivt. I boken finns flera illustrationer, signerade Olle Adolphson, vilket ger boken en konstnärlig framtoning. Avhandlingens huvudsyfte, att analysera merparten av Adolphsons lyriska produktion, har författaren gått i land med. Dispositionen är väl sammansatt, vilket oproblematiskt medger fördjupningar av valda delar i innehållet, och läsaren får en klar bild av Adolphsons diktning. Till viss grund för avhandlingen ligger en del personliga intervjuer med konstnären, vilket förstärker intrycket av äkthet.

Patrik Sandgren, Lund

Emilie Karlsmo: *Rum för avsked. Begravningskapellets arkitektur och konstnärliga utsmyckning i 1900-talets Sverige*. Makadam förlag, Göteborg/Stockholm 2005. 472 s., ill. English summary. ISBN 91-7061-009-6.

Konstvetaren Emilie Karlsmo har skrivit något så ovanligt som en avhandling som väcker (åtminstone min)

nyfikenhet och lockar till läsning. Detta trots att temat kan tyckas aningen dystert. *Rum för avsked. Begravningskapellets arkitektur och konstnärliga utsmyckning i 1900-talets Sverige* heter boken, som är ett både digert, vackert och rikt illustrerat verk. Det är en innehållsrik bok och redan av kapitelrubrikerna framgår att det är mycket som kommer att avhandlas mellan dess röda pärmar. Bland rubrikerna märks: Från sockenkyrka till port mot landskapet, Begravningen under 1800- och 1900-talen, Svenska eldbegängelseföreningen och de första krematorierna, Begravningskapellets arkitektur och rum samt Begravningskapellets utsmyckning. Avhandlingens övergripande fråga gäller hur begravningskapellets arkitektur, rum och utsmyckning har gestaltats i relation till begravningsakten (s. 10). Jag skall inte i det följande försöka sammanfatta avhandlingen utan blott göra några nedslag vid teman och diskussioner, som av olika skäl fångat mitt intresse.

Om man skriver om begravningskapell, dess arkitektur och utsmyckning i relation till begravningsceremonin, tangerar man ofrånkomligt ett klassiskt etnologiskt intresseområde. Karlsmo diskuterar också etnologisk forskning och hänvisar bl.a. till verk av Louise Hagberg, Nils-Arvid Bringéus, Mats Rehnberg och Lynn Åkesson. Författaren menar att det inom etnologisk forskning länge fanns en nästan nostalgisk syn på död och begravning. Hur det var i äldre tid har fungerat som ett slags måttstock efter vilken dagens begravnings-skick mäts. Denna aningen romantiska föreställning om gångna tiders överlägsna seder och bruk är något Karlsmo känner tveksamhet inför. Det kan man förstå, om man gör samma tolkning som hon av den etnologiska forskningen. Dock vill jag här påpeka att senare etnologisk forskning på området inte till fullo ansluter sig till den nostalgisk-romantiska fåra som författaren tycker sig skönja.

Karlsmo kritiserar vidare påståendet att 1900-talet, i modernitetens kölvatten, varit ett dödsförnekande århundrade. Stora samhällsförändringar har skett under 1800- och 1900-talen, vilket även påverkat begravningskicket. Jordfästningen har under 1900-talet blivit alltmer privat till sin karaktär, sker inte i anslutning till söndagens högmässa och mera sällan i kyrkan. Begravningsföljet tenderar också att bli allt mindre. Dessa förändringar innebär dock knappast i sig att människor tränger undan döden ur sitt medvetande utan snarare att synen på död och begravning står i relation till andra samhällsomvandlingar. Att få personer följer den döde till den sista vilan beror inte sällan på att många män-

niskor idag har uppnått hög ålder vid sin bortgång, vilket leder till att det är den närmaste familjekretsen som finns där men inte många jämnåriga. Ett annat skäl är att människor under 1900-talet varit mer mobila än tidigare och därför har vänner och släktingar utspridda över stora delar av landet, vilket i sin tur leder till att färre personer sluter upp vid begravningen.

Karlsmo är även kritisk till den hittillsvarande konst- och arkitekturhistorien, som tenderar att ge de ”stora mästerverken” funktionen av ordnande princip i redogörelsen för en nations konst och arkitektur. Nyhetsvärdet blir centralt i en sådan historieskrivning och genren förutsätter (om än implicit) det estetiskt täta verkets betydelse för den följande fornutvecklingen. Karlsmo behandlar flera av dessa omskrivna byggnader i sin studie, men flertalet av de byggnader och utsmyckningar som tas upp är mindre kända. Genom detta bredare utsnitt menar sig författaren kunna uttala sig mer generellt och teckna bilden av begravningskapellets historia. På så sätt kan hon visa att formhistorien varken är så rak eller entydig som den dominerande arkitekturhistorien velat göra gällande. För etnologiskt vidkommande är detta en intressant diskussion, som visar spännvidden mellan en uppbyren arkitekturhistorisk kanon och en i bygderna mer vanligt förekommande arkitektur.

I avslutningskapitlet diskuterar och sammanfattar Karlsmo sina resultat. Redan i de inledande rubrikerna ser man vad det handlar om: 1900–1930: den lilla lantkyrkan, 1930–1950: allt större komplex i tidsenlig dräkt, 1950–1970: reduktion och samklang, 1970–2000: enkelhet i naturens famn. Vidare diskuteras förhållandet mellan urval och tolkning. Författaren skriver här: ”Valet av exempel är dock inte endast viktigt för representativiteten, utan också för *tolkningen*, eftersom ett uteslutande av det ’vanliga’ innebär en svårighet att till fullo förstå vari det ’nya’ bestod” (s. 346). Här slår Karlsmo huvudet på spiken. Stockholms Skogskyrkogård är visserligen intressant i sig, men än mer intressant blir diskussionen om en jämförelse görs mellan detta Gunnar Asplunds och Sigurd Lewerentz nyckelverk och de mer vanligt förekommande och ”genomsnittliga” begravningskapellen och krematorierna som finns runt om i landet.

Begreppet modernitet har en viss betydelse i Emilie Karlsmos avhandling. ”Det moderna projektet” är ett uttryck som vid det här laget ter sig aningen slitet

och därför hade jag gärna sett att författaren närmare diskuterat vad hon lägger in i begreppet och hur hon använder det i avhandlingen. Ett annat ord, som nästan blivit modebetonat i vetenskapliga texter på senare år och som Karlsmo använder, är ordet ”berättelse” – och nu talar jag inte om folkloristisk forskning, där studiet av berättelser är självklart. Nej, jag talar om tendensen att presentera vetenskapliga framställningar inom vissa humanistiska och samhällsvetenskapliga ämnen som berättelser, enligt principen ”detta är min berättelse, men en annan forskare hade skrivit en annan”. Det talas också om ”stora” och ”små” berättelser. Det hela har naturligtvis med diskussionen om sanningsanspråk att göra. Förvisso sysslar både etnologer och konstvetare med tolkningar, men nog kan vi ändå slå fast vissa saker och presentera dem som sannolika, även om det inte är en slutgiltig och odiskutabel sanning vi delger läsaren.

När det gäller Karlsmos metoddiskussion, önskar man sig ett något fylligare resonemang. Hennes mest centrala källmaterial är naturligtvis de begravningskapell och krematorier som byggts och finns kvar. Merparten av dessa har studerats på ort och ställe. Även annat material, t.ex. arkivmaterial av olika slag, har använts. Att författaren dessutom gjort intervjuer med olika personalkategorier vid krematorier hon besökt, diskuteras emellertid inte närmare. Det överraskar naturligtvis den etnologiske läsaren, för vilken intervjuer är en viktig källkategori förutom arkivmaterial, tryckt material och deltagande observation.

Språkligt sett är Emilie Karlsmos avhandling mycket välskriven. Hon har en god språkkänsla och tynger inte framställningen med krångliga och krystade formuleringar. Därtill är korrekturfelen få. Sammantaget bidrar detta till att texten, trots sitt omfång, känns lättläst.

Avslutningsvis vill jag framhålla att avhandlingen är läsvärd inte bara för akademiska kolleger, etnologer och andra som intresserar sig för ämnet, utan också för en större läsekrets. Det är ett viktigt stycke konst- och kulturhistoria som avhandlas. Ämnet kan kanske tyckas tungt och sorgligt, men författaren skriver med en lätthet och elegans som väcker både intresse och eftertanke. Därtill skall Makadam förlag ha en eloge för att avhandlingen blivit en så vacker och tilltalande bok.

Birgitta Meurling, Uppsala